

DHAQANKA, AQOONTA
IYO FANKA

Ilbaxnimada Islaamka

Ilbaxnimada Islaamka
waxay biabatabay qarnigii
aad waxaana halbowle u
haa noloshii Nebi Maxamed,
naxariisi korkiisa ha
maatee. Intii uusan geeril
oon sannadkii 632, Nebigu
vuxuu qanciyay ummadhihi
tu dhaqnaa Jasiiratul Ca
tab wuxuu u gudbiyey
arriintii Eebbe. Halkaas
waxaa ka hirgashay diinta
Islaamka taasoo dabadeed
xoogeysatay kuna fidday
dhul tiro badan laga soo bi
laabo Isbaaniya iyo Wa
qooyiga Afrika ilaa iyo Ba
riga Shishe tan iyo xudu
daha Shiinaha.

Diintaas, ka sokow iyadoo
abuurutay qaran Carbeed oo
ay isu keentay diin iyo lu

d waxay, kaloo soo saart
Ilbaxnimmo weyn oo hodon
ah. Diinta Islaamka ma
aha oo keli ah xiriir cibaado
oo ka dhexeyya qofka iyo
Ilaah laakiinse intaas wey
ka sii qoto dheer tahay,
waxayna ku lug leedadahay
xitaa habka dhaqanka no
losha. Taa-waxaa markhaati
ka ah markuu Nebigu la
haa, naxariistii Jannee, «Ra
adsada cilmiga xitaa haddii
uu idlin Jiro dhulka Shiinaha!»
Halkaas waxaa ka cad
sida Islaamku uu qilme
nayo aqoonta oo ah aasaas
kil holosha aadamiiga, ma
xaa yeelay aqoon la'an ma
suurtowdeen in bani'aadan
ku ka guuleysto gaajada,
cudurka, iwm.

Haddaan taariikhda dib
ugu laabanno, bal aan xu
suusanno ninkil maskaxda
weynaa oo la oran jiray Al
Khawaarismi oo u dhashay
reer Baqdaad, qarnigil Sa
gaalaal, asalkiisi horena
ahaa reer Persia. Ninkaasi
wuxuu ku xeel dhereen cil
miga xisaabaha, gaar ahaan
Aljebraha, Cabbiraadda (Ge
ometry) iyo Trigonometri
yah. Wuxuu kaloo aad uga
shaqeeyay markii dambana
ku guuleystay inuu soo sa
ro xisaabaha la xiriira cil
miga xiddigaha (Astrono
my). Al Khawaarismi isaga
oo la kaashanaya 69 kale
oo xeeldheeraayaal wada ah
wuxuu sameeyay «Atlas» ay
ku sawiran yihiin cirka iyo
dhulka. Isaga lyo niman ka
le oo aqoonyahanno Car
beed ah waxay dhiseen mee
laha laga daawado isbedde
lada ka dhaca hawad sare
waxayna fekeren kaddibna

sameeyeen qalab cilmi ah
oo looga faaliyo cirka.

Ninankaas shaqooyinkood
dii wixaan ka barannay xi
riirkka ka dhexeyya dayaxa
iyo hirkarka (Marea) iyo da
rajooyinka ay kala leeyi
hiin xarriiqimaha dhulka
mara loona yaqaan (Longi
tude) iyo (Latitude). In
taas kuma ekaane waxay
isaga goosheen bado badan
si ay u soo sahmiyaan jidad
rusub oo la isu maro. Waxay
kaloo soo saareen cabbirk
dhulka iyo wareeggiisa. Bo
qollaal sano ka hor badma
reenki caanka ahay ee re
er Yurub Kolombo, culima
ta Carbeed ee Islaamka wa
xay ogsoonaayeen in dhul
ku wareegsan yahay.

Muddadii 350 sano ahayd
oo Islaamku haystay awood
da weyn, Carabtu waxay
waxtar weyn ka geysteen
horumarka cilmiga, daawa
da, fananka; suugaanta iyo
faisafadda.

Si loo fahmo quwadda
iyo xawligha ilbaxnimadas
bal aan eegno diinta laf
teeda. Diintu waxay qofka
u yeeleysaa iimaan adag,
macnaa isku kalsooni weyn
waxayna fareysaa hab nolo
leed oo habboon. Habkaas
wuxuu ku tifatirayahay
kutubka barakeysan oo Is
laamka «Quraanka» oo ah
qowlkii Ilaah. Waxaa kaloo
laga helayan «Axaadista»
oo ah tusaalooyinkii Nebigu,
naxariistii Janno Alla ha
siiley iyo dhammaan wixii
kususuh oo laga dhaxlay
Nebigu. Intaasoo dhan Is
laamku wuxuu ugu dhaq
maa jidka noloshooda ad
diuum iyo aakharaba.

Kaddib dhimashadil Ne
biga; Islaamku wuxuu xoog
ga saaray abuuridda iyo kor
dhinta aqoonta. Khalisya
dii hore ee Islaamka waxay
magalooyinkii Damasko
iyo Baqdaad ka fureen Mac
bedyo lagu barto laguna ba
so cilmiga, waxaana wax
ka-dhigii jiray xeeldheera
yaashii waagaas jiray kuwii
ugu maskax weynaa.

Hawlihi waaweynaa oo
ay qabteen waxaa ka mid
ahaa iyagoo af Carbeed u
beddelay aqontii hodonka
ahayd oo ay lahaan jireen
dadkii Giriigga, Beersiga,
Iwn. Halkaasna waxay ka
bedbaadiyen in ay humaan
tawlihi ay soo qabteen cu
lumadii hore sida Aristotele.

ato, Ewklide iyo kula
kaleba.

Markii ay aqoontaas af
Carabi u rogeen, culimadii
Islaamka intaas keli ah ku
ma ekaan ee wey ka sil sha
qeeyeen oo sii kordhiyeen
Ilaah iyo inta ay bani'aadan
ka uga soo saaraan waz faa'
iido u leh, Kaddibna aqoon
toos waxay u sii rogeen Af
Laatiin taasina waxay Reer
Yurub u hashay inay ka
faa'lideystaan.

Culimadii Carbeed waxay
kaloo isku shuqliyeyn inay
macneeyaan oo fasiraan
dhulka amuurhiisa. Waxay
macneeyeen siyaabaha kala
geddisan oo uu u qaybsamo
layska gaarka ah (Specifi
c Weight) ee macaadiinta.
Waxay kaloo baaris qoto
dheer ku sameeyeen cilmi
ra aragga (Optics), qaabka
dhismaha indhaha iyo iya
goo guulo waaweyn ka ga
ray inay wax ka qoraan is
beddellada nuurka. Lix bo
ool oo sano ka hor caalinkii
la oran jiray Galileeyo, cu
limada Carbeed waxay guu
ba) waxay casharro ka bi

lo ka gaareen inay wax ka
sheegaa suuragalka in
dhulku isagu isku wareeg
sado (tiirkisa).

Xagga cilmiga daawada,
culimada Carbeed waxay
ahaayeen kuwii ugu horree
yey ee baars kuu sameeyey
dabadeedna daawo u helay
cudurrada la is-qadsiyyo,
sida furuqa, qaaxada; iwm.
Sidoo kale cudurrada ma
daxana (Psicotherapy) daa
wo ayey u heleen. Waxay
soo saareen qalabka wax la
gu qalo. Buugaggii cilmiga
daawada oo ay culimadii
Carbeed qoreen (kuwaasoo
asalkoodii hore ku qornaa
af Carabi) waxaa kaddib
loo beddelay af Laatiin. Bu
ugaggaas waxay saldhig u
noqdeen oo laga baran jirey
Dugsiyadii ugu horreeyey ee
Yurub. Magaalamadaxyada
Islaamka waxaa ka dhisnaa
Isbitaalio, kuwaasoo wax
lagu daaweyn jirey waxna
laga baran jiray.

Takhaatiirta Sare (kuwa
caadiga iyo kuwa qallinka
la Carbeed waxay guu
ba) waxay casharro ka bi

xin jireen Dugsiyada Caa
fimaadka. Halkaas waxay
ku tababari jireen ardada.
Takhaatiirtaas inta aysan
siin ardada Dibloomooyin
ama Shahaadooyin. waxay
ka qaadi jireen imtixaan,
sida maanta Jaamiaaduhu
ba sameeyaan.

Xagga dhismaha, khuba
rada Islaamka waxay wax
ka qabteen dhibaatooyinka
nolosha ka haystay dhulka
abaarta ah amase kuwa
oommanaha ah. Waxay dhi
seen biyo xlireenno, keliyo,
waro; iwm. Kanisado ba
dan oo maanta ku yaal Yu
rubna waxay na xusuusna
yaan masaajidda iyo guryo
Carbeed oo la dhisay 1000
sano ka hor sida Masaajidka
Al-hambra oo ku yaal Is
beyn, kan Cusmaanly oo
ku yaal Damasko, iwm.

Haddaba, Ilbaxnimada Is
laamka ma aha mid lagu
soo koobi karo halkan, wa
xaanse oran karna in ay
xuddun u tahay horumarka
weyn oo maantay aadami
gu ka gaaray dhinac walba.

W.Q. Cabdirisaq Ismaacil
Yuusuf

Biyo waa sidanaa.

Haddii aynu asalkii gee
raarka iyo sidii uu ku soo
baxay aynu u soo gogol
xaadheyay, inta ayaan
xubin ahaan ugu gondade
gin aynu doc kale ka eegno.
Waxa waayo arag, badani
qiraya in geeraarku ka
horreeyey jiftada, haddiba
aanay isku xillii ahay. Ha
se yeeshee geeraarku hadda
na uma kobcin sida jiiftada
iyo si ku dhow toona. Isaga
oo nud dhis ahaaneed jiift
tada kala eg ayaanu had
danna tiro meeris iyo tayo
ahaamba uga saboolsan ya
hay. Jiiftada waxa weiliba
intaa u dheer iyada oo mar
lagu jiifteeyo un, marn
midhaheedi lagu batariyu
ama cawska loogu heeso
iyo waxa hees raadiyahaa
la, qado oo boqolkiiba sa
gaashan ama ka badan jil
isti yihil. Halka intaa lio
ka badan jiiftada Ingaga
wada istiamaal, geeraarku
waa goob ama laba inta uu
ka muuqdaa.

(Waa innoo berri iyo
qaybta dhiman)

W.Q. Cabdillaahi Diiriye
Guuleed

Geeraarka iyo miisaankiisa

Geeraarka oo ka mid ah
xubnaha maansada kuwa
ugu da'da weyni waza uu
ku caan baxay hawl isku
illowsin. Soomaalidli hore
ee noloshoodu dhilb iyo aa
faa'ad ku gedfanayd waxa ay
madadaalo iyo hawl isku
dhaafis u istiamaali jireen
maansada. Nasashadu qaar
bay gaar u lahayd, hawshu
na qaar kale. Hees hawle
yada nooc kastaba ha aha
deen e goobo hawleed ku
soo baxay ayaa door laxaad
leh ka cayaari jiray addayg
ga iyo samirka dheer ee
hawlahoodu u baahnayeen.
Ha la soo xigto ama kuwo
cusubba markaa ha la curi
yo e, inta hawsha lagu jiro
waxa lagu qaadi jiray mi
dho lagu luuqeeyo si mas
kaxdii dareenka dhifta ku
jeesan lahayd lagu illowsii
yo. Kuwa oo maaweleo
nafta u noqon jirey ayaa
taga indho qarsan jirey
hawsha.

Dhaanka oo ka mid ahaan
jirey hawlahoodu aadka u dhil
ta badan, oo laga yaabi jirey
in laba iyo tobann caano
maal uu jidha xidhihiid ah
turigaa kaga dhaxo ayaa ge
eraarku ku soo baxay. Asal
ito gaareen inay wax ka
sheegaa suuragalka in
dhulku isagu isku wareeg
sado (tiirkisa).

Madadaalada guud ka
sokow, tiixgelin gaar ah buu
laahaan jiray geeraarku mar
ka uu dhaanku ku soo dho
waa doo reekra. Kolkaa aaya
dardar hor leh loogu soo lu
uqayn jirey, si furista dha
anka ay ugu diyaar noq
daan dadkii guriga sii joo
gey. Kolkaana midhihiid la
gu soo qaadi jirey waxa ka
mid ah:

Haantii baali lahayd iyo
Boosahoo qubay mooyee
Waa badbaando qabnaayoo

FANKA, HIDDAHA
IYO AQOONTA

QAYBTII VIII

Markaa ka dib shan sano yaa la baranayaas falsafadda, taasoo soo gabagabeynaysa barashadii aragtida ku dhisnayd. (Theoretical studies) ee laboodka iyo dheddigoodkuba soo wadi jireen. Ha yeeshi welli waxay u baahi qabaan barasho dhab ah (Practical Studies), sidaas darteedna hadla oo ay heerkan joogaan wawaanaa ku waajib ah arimaha xukunka inay tababar ku qaataan oo meesha sare ay ku fekerayaan intay ka soo degaan u soo dhaacaan nolol maalmeedka uu dadweynuhu ku sugar yahay. Ka hor intaan loo ogolaan inay majaraha u qabtaan waa inay nolosha derasaan oo ay tabaheeda ka sal gaaraan.

Sidaas darteed, waa inay shan iyo toban sano nolosha dhabta ah ku dhax jiraan, kana baaraandeegan, si ay dabadeed kontonjirkooda u qalmaan inay dhabarka u ritaan kaalinta boqorrada faylasuufyada ah. Wuxuu yiri «Uumku fadqalallo iyo qatalaase ka bixi maayo lila ay faylasuufyadu talada u qabtaan-ama ay xukumeyaashu falsafadda bar taan».

Maxayse tahay wixa uu faylasuufku, dadka la isirka ah kaga duwan yahay aman kaga soocan yahay? Waxay tahay awoodda uu u leeyahay garashada fikrad-dhaan ee Eebbe, fikrad-daaas oo uu adduunka maad-cliga ahi ka bixinaayo mawir laaxin ka buuxo oo kala dhantaalan. Fikradda Eebbe oo ah sirta nolosha muqaddaska ah waxaan la-aqoon iftiin walac leh o samada ka nuuraya.

Ha yeeshi garaadkeenna enadiga ah ee aynu dunidan la joognaa waa -finfinlin dhalan rogan oo muraayado ah, fikraddaasina intay ku dul burburto ay tirtiranto, kolkaasoo ay u muuqato wax la yaab leh oo aan kala miirnayn. Hawsha faylasuufku waxay tahay inuu muraavadda caqligisa silfeyo oo dhaldhalaaliyo ilaa ay fikradda Ilaaah si-aan madmadow lahayn uga dul muuqato.

Falsafaddii Giriiggii hore

JAMHUURIYADDII AFLAATOON

Fikraddaas oo ah iftiinka garaadka ee xiddigahana marimmadooda ku toosinaya, aadanahana hawliliisa majare ugu yeelaysa. Markii uu si qeexan oo caddaan ah hadafkii Ilaaah u arko waa inuu hirgeliyya, markaasoo ay noqonayso xukuumad ifka loo soo saaray til ugu wanaagsanayd, dawlad-

daas aan dawladki dama-baynna ka soo dhax baxdo. laddaasi soo saarto, sababta oo ah aqoontii ay heleen iyo kartidii naftooda lagu daabacy. Taliyeeyashaas faylasuufyada ah ayda baqadda ugu sarraysaa ka kooban tahay, labada daba-qadood ee ka hooseeyaanaa inay iyaga si walba iyo wax walba uga dambeeyaa. **Waxay aayaa inay walba iyo walba uga dambeeyaa.**

xaaraantimeeyaa inay hanti gaar ah yeeshan, si aamin-nimadooda loo jaaliyo. Wax kastoo ay leeyihini waa u dhax, cuntadoodana waxay ka cuunayaan makhaayado gaar ah. Xeryo qura ayey wada seexanayaan, dan gaar ahna ma leh. Sidaas darteed laaluush ma ay oggola, himilada kellya ee ny ku hammiyaanna waxay tahay sidii ay dadka dhexdiisa cad daaladda uga hirgellin la-haayeen, ilaa aakhiro sabenna u waarin lahaayeen.

Armed F. Cali «Idaajaa»

Geeraarka iyo miisaankiisa

QAYBTII II

Xagga dhiska marka la iska taago, halka jiiftadu asal ahaan shanta meeris ka leedahay geeraarka laba uun baynu ilaa. iyo hadda u haynaa. Iyada oo mid farac ahilaa uu jiro, aynu bal isla dayno dhiska meerisyada geeraarka. Tan iyo hadda sida muuqata, meeriska ugu nudda yar kuwa geeraarku waa mid ka sameysan lix alan oo ay saddex shaqal dheereyaal tahay (6,3). Ka hubi xogtaa meerisyada inagu soo foolka leh.

6,3

6,3 = Aab.be waa ma.had.daa

6,3 = Seed.di mood i.yo nool

6,3 = Waa ta.baalo ad.duun

6,3 = Sa.laan.taan ba.di.yaa

6,3 = Kol.kaa.suu hod.ma.yaa

6,3 = San.saan.kaan ka.gar.taa

Meeriska labaad waa ku isna ka kooban toddoba alan oo ay laba shaqal dheereyaal tahay (7,2). Isna tu-saalihiisi waa kan.

7,2 = Rag-na waa ta.shi.daa.ye

7,2 = Nin.ka saarka tu.maa.ya

7,2 = So.gob.kaan u qalaa.yo

7,2 = Fa.ras muu.nad wa.naag.san

7,2 = Hal.ka ee.ba.du jiif.to

7,2 = Isha waan ku ha.yaa.ye

Meeriskan inkasta oo dhiskiisa asalka ahi kaa yahay, waxa la arkaa in inta alanka ugu dambeeyaa toddobadiisa laga xooro uu dabadeed noqdo farcame labaka.dhexeeeye ah. Taasi waxa weeye inta uu farcamahaasi lix.labaale (6,2) soo baxo ayuu toddoba.labaalena (7,2) hal alan ka yaraanayaa, lix.saddexlena (6,3) hal shaqal dheeere ka dhinmayaa. Bal.hadda day meerisyadaan labada weji kala yeeshay iyaga oo mid isku ah.

6,2 = So.gob baan u qalaa

7,2 = So.gob baan u qalaa.ye

6,2 = Isha waan ku ha.yaa

7,2 = Isha waan ku ha.yaa.ye

6,2 = Si.da daad u sab.bee

7,2 = Si.da daad u sab.bee.ye

Intaa kolka aynu isla meel.dhigno qofkii miisaankii jiiftada la socday kan geeraarkana gartay wixa uu is-wedyiinayaas meerisyadii jiiftada ee ahaa 6,3 iyo 7,2 iyo labadan geeraarka ee isku dhiska ah maxaa u dhexee-yay? Taa heerkii aynu kaga jawaabi lahayn (Tusmaynta Shaqal Dheereyaasha) well waa inoo dhiman yahay. Haddiiba se aynu tibaax ka sii bixinno waxa ay tahay in dhiska tiro ahaaneed oo laba meeris ka sinmaan aanaay u jeedin in ay isku mid yihiin. Waxase jira laba meeris oo isku sar.gooyo ahi in aanay maanso ahaan mooyi ee wax kale wadaagin. Sababtu wixa ay tahay, laba meeris oo dhis ahaan isku mid ah ayaal ku kala abtirsada kaalinta shaqal dheereyaashu kaga kala jiraan. Kaalinta shaqal dheereyaashu ka galaan aaya kala qorshaysa dhadhanka jiiftada iyo ka geeraarka. Innaga oo kaalinta shaqal dheereyaashu ka kala galeen iyo luuqda soo baxday isu eegeyna aynu bal meerisyadaa soo socda kala ogaanno.

6,3 = Waa bad.baa.do qab.naa

GEERAAR

6,3 = Kaa.na stib kan.na saar

JIIFTO

6,3 = Saa.xiib ma na.bad baa?

JIIFTO

7,2 = Shee.ka.du sal.fu.du.daan

7,2 = Wax.na waan si.daa la.ba

JIIFTO

7,2 = Nin.co.laad tali.naa.ya

GEERAAR

7,2 = A.di.gaa ca.malkaa.ga

Marka mid walba la eego halka shaqal dheeruhii ka galo, luuq ahaanhaa lagu dhadhamiyo aaya la arki ka raa in meerisyada jiiftadii anay waxba la wadaagin ku wa geeraarka. Xubnaha kale oo dhamina waa la qabaan. Inta kale ee dhiska iska le'eg, maanso ahaanse kah duwan waynu isla eegi iyana.

DHAMMAAD
W.Q. Cabdillaahi Diiriye Guuleed